

Muligheten av en øy

Jeg vet ikke hvor mange ganger jeg har lest Sommerboken, eller når jeg leste den første gang, men jeg vet hvorfor den grep tak i meg, skriver Maja Hattvang om Tove Jansson.

DEI

TEKST Maja Hattvang • 20.06.2023



© Per Olov Jansson

Tove Jansson badende i Paiting, fotografert av sin bror Foto: Per Olov Jansson

Mitt forhold til Tove Jansson som voksen begrenser seg til to ting: Sommerboken, som jeg har et psykotisk forhold til, og et postkort jeg fikk en gang, med et fotografi av Jansson i atelieret sitt.

Fotografiet er tatt av Janssons seks år yngre bror, Per Olov Jansson, og viser billedkunstneren Jansson, på huk på gulvet, omgitt av lerret, rammer og materialer. Rommet er luftig, med mange meter høye tak, store buede vinduer, veggger dekket av bokhyller, skulpturer, kunst, et orientalsk teppe, takrammen til en gammel, forgylt himmelseng suspendert fra taket. Kort sagt, et godt rom.



Familien Janssons hjem, og senere Tove Janssons studio, som hun også delte med partneren Tuulikki Pietilä. Foto: Per Olov Jansson

Tove Jansson var ikke en kvinne som var redd for å teste ting. Hun var forfatter, tegneserieskaper, billedkunstner, karikaturtegner, dramatiker, illustratør og poet. Dessuten mestret hun det Deborah Levy omtaler som kanskje den viktigste av alle kunstarter: Kunsten å leve.

Atelieret i Helsinki var både hjem og arbeidsted. Hun flyttet inn i krigens siste år, kjøpte det etter å ha landet en syvårskontrakt med London Evening News om å lage Mummi-tegneserier på 50-tallet, og bodde der til hun døde i 2001. I samme bygning hadde Janssons livspartner gjennom 45 år, Tuulikki Pietilä, sitt studio. Der levde de som Jansson var oppvokst, uten klare skiller mellom arbeid og privatliv, kunsten og livet. De hadde hvert sitt sted, koblet sammen av en passasje på loftet. Gjennom den besøkte de hverandre daglig for å spise middag sammen. Hver sin lille øy, på samme kontinent.

Jansson tilbrakte alle livets somre på ulike øyer i den finske skjærgården. Fra barndommen med familien, helt til alderen gjorde det vanskelig å få opp fiskegarnet og terrenget ble forrådersk. Sheila Heti skriver i et essay i New Yorker hvordan øyene i Janssons liv forbundt motsetningene i henne: hun som elsket egenværen og hun som satte pris på vennskap. Hun som elsket eventyr og hun som elsket rutiner. Alt kom naturlig sammen.

På starten av 60-tallet slo Tove Jansson og Tuulikki Pietilä seg ned på Klovharun, et lite skjær i Pellinge skjærgård i Finskebukta. I anteckningar från en ö ser Jansson tilbake på tiden der, illustrert med Pietiläs sepiatoneade läveringer och akvatinter. Boka kom i 1996, fem år etter at paret forlot øya for godt, og inkluderer dagboksnotater fra den første høsten, våren og sommeren. Hun beskriver vindretninger, måkedrama, drageflyging, vedhugging, stormer som tar med seg all veden til sjøs.

Følelsen av øy løper liksom gjennom alt Jansson foretok seg kunstnerisk. Det gjelder ikke minst Sommerboken, som kom i 1972, om lille Sophia og farmoren hennes. Om en sommer på en øy, der alt er konkret og smått og stort på en gang. Sydosten og gresset som vokser i sanden og katter som nukter å bli elsket, men som man likevel vil ha. Det er en sånn bok folk leser igjen og igjen, sånn barn leser bøker: ute av tiden og dermed fri til å hengi seg uten forbehold til det de elsker.

Jeg vet ikke hvor mange ganger jeg har lest Sommerboken, eller når jeg leste den første gang, men jeg vet hvorfor den grep tak i meg. Det er lengselen etter en øy, som melder seg så snart det blir sommer. Å ligge på en stein. Være omgitt av havet.

En øy blir forferdelig for den som nærmer seg utenfra. Alt er ferdig, hver og en har sin bestemte plass, egensindig, rolig og seg selv nok. Innfor strendene deres fungerer alt etter ritualer som er beinharde av gjentakelse, og samtidig slentrer de gjennom sine dager så lunefullt og tilfeldig som om verden endte i horisonten.

Når Jansson og Pietilä har bestemt seg for å gjøre Klovharun sitt og satt opp et telt nede i en kløft (som Sophia i Sommerboken gjør en natt) ror en øynabo ved navn Brunström i land. Han har værbitt ansikt, bruker ikke adjektiver, og båten hans er uten navn. "Vi trodde på honom, omedelbart", skriver Jansson. Han hjelper dem å reise en hytte med vinduer i alle retninger etter en ikke helt avsluttet og noe lemfeldig bygningssøkeprosess.

Skikkelsen dukker opp i Sommerboken i form av Eriksson, som putrer rundt i en navnløs båt og iblant kaster gaver i land.

De hadde for lenge siden og uten å snakke om det forstått at Eriksson ikke var særlig glad i fiske eller jakt eller motorer. Det han var glad i, var vanskeligere å presisere, men helt forståelig. Hans sinn og hans plutselige lengsler fløy som havets bris over vannet, snart her og

snart der, og han levde uavbrutt i en stillferdig spenning.

Man må ikke bygge sin egen hytte på et eget skjær for å ha en sommerøy, man kan være gjest, man kan finne sin egen, ta den i besittelse noen timer av gangen, eller noen dager, om man er heldig. Det viktige er at man kommer tilbake hvert år, at man vet hvor det er farlig og hvor det er mykt, hva som vokser der, hvordan horisonten ser ut når det er i ferd med å tordne og hvor vakkert det er når det er vindstille og havet helt blankt.

Tove Jansson hadde den nordiske sommeren i blodet, den som føles evig, men brått blir skiftet ut med streng iskulde, for så å komme tilbake, like evig. Det er en følelse hun syntes å ha direkte tilgang til, og som hun evnet å formidle gjennom kunsten sin. Følelsen av å være i kontakt med barndom og evighet på en gang, man er Sophia på seks og farmor på 80, samtidig, mens man vanligvis bare er en dum voksen som kjøper ting og tar tvilsomme valg. Som gjør Mummitøkene til noe mer enn barnebøker. Som gjør kunsten hennes så umiddelbart tilgjengelig for betrakteren. Som tar inn verdens alvor i all sin fylde, men minner om at få ting er virkelig farlig.

I en del av Sommerboken kalt "Måneskinn" våkner Sophia midt på natten. Det er mørkt, det er fullmåne, og gjennom de doble vinduene er verden mystisk og truende i Sophias halvvåkne tilstand. Hun vekker farmoren ved å forsiktig dra henne i en flette. Spør:

"Er du sikker på at døren er låst?

Den er åpen, svarte farmoren. Den står alltid åpen, du kan sove helt trygt."

Den første norske separatutstillingen med Tove Janssons tegninger og malerier åpner på Tegnerforbundet imorgen, onsdag 21. juni kl 18:00 og står til 3. september 2023.